

OSVRTI

Osvrt 1. Uticaj pandemije COVID-19 na obrazovne ishode u zemljama Centralne i Istočne Evrope: komparativna analiza

Nemanja Vuksanović¹

Uvodna razmatranja

Uticaj pandemije COVID-19 se može zabeležiti u različitim aspektima društvene sfere, kroz značajne izazove sa kojima se društveni subjekti sve više susreću. Jedan od tih važnih aspekata se odnosi upravo i na izazove sa kojima se suočavaju obrazovni sistemi. Izazovi sa kojima se susreću zemlje širom sveta u pogledu obrazovnog procesa postaju sve osetniji kao rezultat promena koja su nastale kao odgovor na krizu. Jedan od razloga ovakvog stanja jeste svakako činjenica da različiti učesnici u obrazovnom sistemu u poslednjim godinama prolaze kroz iskustvo koje do sada nije zabeleženo, a koje zahteva brza prilagođavanja u cilju održavanja obrazovnog procesa koji će obezbediti odgovarajuće ishode učenja. Proces učenja se tokom pandemije COVID-19 izmenio shodno okolnostima koje su nametnute iz zdravstvenih razloga, a koje podrazumevaju učenje na daljinu i slične nastavne aktivnosti, kako bi se kontakti među učesnicima minimizovali. Pružanje nestandardnih obrazovnih usluga ima rizik da se negativno odrazi na obrazovne ishode, u pogledu veština i znanja koja učenici treba da steknu, pa samim tim i da ima negativan uticaj na njihov ekonomski prosperitet u budućnosti. Veliki broj međunarodnih organizacija, poput Svetske banke i Ujedinjenih nacija, upozorava na moguću štetu koja će biti prouzrokovana pandemijom korona virusom u ovom segmentu, te na različite načine pruža podršku zemljama u savladavanju krize (World Bank, 2020).

Pandemija COVID-19 je izazvala poremećaj u životima velikog broja učenika i studenata, ali i nastavnika. Taj poremećaj je još značajniji ukoliko se ima u vidu da je i pre izbivanja pandemije svet donekle bio suočen sa krizom učenja. Niame, prema podacima Svetske banke oko 258 miliona dece širom sveta nije bilo uključeno u sistem obrazovanja, a stopa siromaštva u učenju je dostigla blizu 55% u zemljama niskog i srednjeg nivoa razvijenosti - tako da nešto više od polovine dece u ovim zemljama uzrasta do 10 godina nije u stanju da čita i piše. Koliko je ovaj problem izrazit najbolje oslikava podatak da je u zemljama supsaharske Afrike stopa

siromaštva u učenju blizu 90%. Pandemija korona virusa je ovu krizu samo produbila, a njen negativan uticaj na formiranje ljudskog kapitala među zemljama se može oceniti kao dugoročan. Tako je u toku prvog talasa pandemije COVID-19, u aprilu 2020. godine, čak blizu 1,6 milijardi učenika bilo izvan klasičnog obrazovnog sistema, a usled zatvaranja škola u skoro svim zemljama. U kontekstu sve veće nesigurnosti sa kojom se škole suočavaju delujući u hibridnom sistemu učenja, nedavne studije ukazuju na potencijalne gubitke u ljudskom kapitalu i porastu nejednakosti kao posledice takvog načina obrazovanja (UNESCO, 2020).

Dodatno, pored ovog globalnog negativnog šoka na obrazovne sisteme, treba uzeti u obzir i negativne implikacije koje će globalna ekonomska recesija imati na dohodak domaćinstava, a što će povećati stopu odustajanja od školovanja i rezultirati u smanjenju javnih izdvajanja za obrazovanje. Procenjuje se da će usled gubitka u učenju i povećanju stope odustajanja generacija učenika koja prolazi kroz obrazovni sistem u toku pandemije COVID-19 izgubiti tokom radnog veka ukupno oko 10 miliona milijardi dolara, ili oko 10% globalnog bruto domaćeg proizvoda. Štaviše, istorijski podaci i inicijalna evidencija o efektima pandemije korona virusa ukazuju na problem rastuće nejednakosti u godinama koje slede. Sigurno je da će se ovi efekti različito osetiti među decom koja dolaze iz različitih socio-ekonomskih grupa, odnosno da će deca iz siromašnijih domaćinstva značajno više biti negativno pogođena promenama koje su nastupile u obrazovnom sistemu. Pokazuje se da će posebno osetljive grupe, pored učenika iz lošijih socio-ekonomskih grupa, učenici ženskog pola, učenici sa smetnjama i učenici koji pripadaju etničkim manjinama, jer ove grupe imaju više poteškoća u pristupu učenju na daljinu, obrazovnom materijalu, i slično. Ovo će umnogome doprineti povećanju jaza u obrazovnim ishodima između učenika sa različitim socijalnim statusom, produbljujući krizu nejednakosti (World Bank, 2020).

Dakle, pandemija korona virusa će sigurno imati kako kratkoročne tako i dugoročne negativne efekte na obrazovne sisteme. Pre svega, ekonomska premija od obrazovanja, usluđ urušavanja ljudskog kapitala, će verovatno opasti, povećavajući razlike u nivou i kvalitetu obrazovanja. S tim u vezi, postavlja se pitanja na koji način će različite zemlje reagovati na poremećaje koje je pandemija izazvala u sistemu obrazovanja. Sve zemlje Centralne i Istočne Evrope su odgovorile na izazvanu krizu uvođenjem različitih modaliteta učenja. Ipak, i pored relativnog brzog odgovora na novonastalu situaciju, gubici u količini i kvalitetu znanja među učenicima u ovim zemljama će biti neizbežni i značajni, disproportionalno više pogađajući učenike iz ranjivih

¹ Ekonomski fakultet, Univerzitet u Beogradu.

grupa. Usled zatvaranja škola kreatori obrazovnih politika u zemljama Centralne i Istočne Evrope su, po uzoru na razvijene zemlje, kombinovali u različitoj meri alternativne načine pružanja obrazovnih usluga izvan škola, putem interneta, televizije ili drugih digitalnih sadržaja. Međutim, pristup ovim sadržajima je ograničen shodno nivou razvijenosti zemlje, a posebno je ograničen među učenicima koji potiču iz siromašnijih domaćinstva u ovim zemljama. Posledično, važno je ispitati na koji način će ove promene u načinu obrazovanja uticati na ishode učenja.

Predmet ovog rada jeste predstavljanje efekata prelaza na sistem učenja od kuće usled pandemije COVID-19 u pogledu obrazovnih postignuća učenika u zemljama Centralne i Istočne Evrope. Fokus rada jeste i prikazivanje razlika koje postoje u dostupnosti internet komunikacije i informaciono-komunikacionih tehnologija među učenicima različitog socio-ekonomskog statusa. Shodno tome, cilj rada je da ukaže na moguće povećanje jaza u obrazovnim ishodima među učenicima, kao posledica nejednakih šansi u učenju.

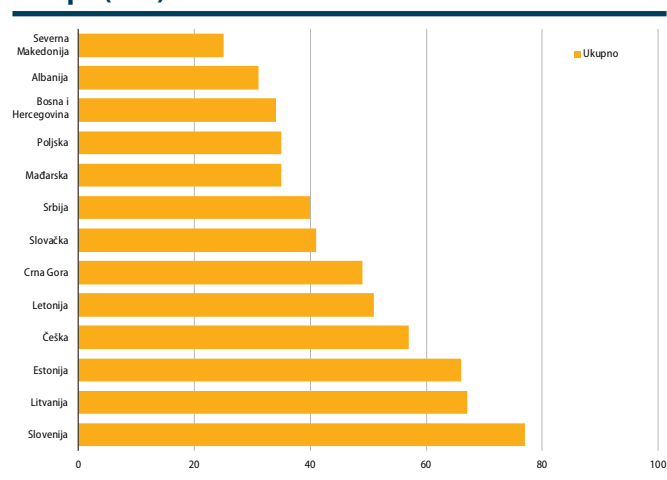
Kako su obrazovni sistemi u zemljama Centralne i Istočne Evrope reagovali na krizu?

Kao odgovor na zatvaranje škola usled pandemije korona virusom, obrazovni sistemi u zemljama Centralne i Istočne Evrope su pretrpeli značajne promene, koje su bile usmerene ka učenju na daljinu. Zemlje pomenutog regiona su kombinovala preventivne mere u cilju sprečavanja širenja zaraze sa merama obezbeđivanja kontinuiteta u procesu obrazovanja. Sve zemlje u ovom regionu su po zatvaranju škola u prvim mesecima prošle godine uvele različite modalitete učenja kako bi obezbedile nesmetan obrazovni proces. Ovi modaliteti su podrazumevali nastavu koja se realizovali putem različitih digitalnih sadržaja. Vrlo često je nastava na daljinu bila organizovana kombinovanjem digitalnih sadržaja koji su na raspolaganju kreatorima obrazovnih politika. Među zemljama Centralne i Istočne Evrope je to podrazumevalo pre svega pružanje nastavnog sadržaja preko nacionalnih televizija ili radio stanica. Međutim, kako bi svi predmeti u okviru nastavnog programa bili zastupljeni, usled ograničenih kapaciteta došlo je značajnog smanjenja vremena predviđenog za izvođenje nastave na određenom predmetu.

U zemljama Centralne i Istočne Evrope, veliki broj domaćinstava ima pristup televizijskom i radijskom sadržaju. Ipak, i pored toga što ova činjenica obezbeđuje donekle pravičnost u pogledu pristupa obrazovanju, ona ne predstavlja garanciju kvalitetnog ostvarenja zahteva nastavnog programa imajući u vidu nizak stepen interaktivnosti između učenika i nastavnika.

Dostupnost efektivnog digitalnog obrazovnog sadržaja, koji uključuje mogućnost održavanja nastave na daljinu korišćenjem različitih online platformi (poput Zoom, Skype, Webex), u zemljama Centralne i Istočne Evrope nije toliko izražena. Podaci Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj ukazuju na slabu dostupnost efektivnog digitalnog obrazovnog sadržaja u zemljama ovog regiona. Naime, dostupnost ovakvog obrazovnog sadržaja je samo u Letoniji, Češkoj, Estoniji, Litvaniji i Sloveniji veća od proseka zemalja Evropske unije, koji iznosi 51%. Sve ostale zemlje Centralne i Istočne Evrope imaju procenat dostupnosti ovakvog vida sprovođenja nastave manji od navedenog proseka. Među lošije pozicioniranim se nalaze Severna Makedonija, Albanija, Bosna i Hercegovina, Poljska i Mađarska, u kojima je dostupnost efektivnog digitalnog obrazovnog sadržaja manja od 40%. Zemlje poput Srbije, Slovačke i Crne Gore spadaju u bolje pozicionirane, jer je u njima dostupnost ovakvog sadržaja za oko 10 procentnih poena veća nego u prethodno spomenutim zemljama. Kako je mogućnost sprovođenja nastave na daljinu putem online platformi među zemljama Centralne i Istočne Evrope, a posebno među zemljama Zapadnog Balkana, ograničena kreatori obrazovnih politika su bili primorani na korišćenje drugih najboljih rešenja. To se u upravo odnosilo na obezbeđivanje procesa nastave kroz televizijski i radijski sadržaj.

Grafikon 1. Dostupnost efektivnog digitalnog obrazovnog sadržaja u zemljama Centralne i Istočne Evrope (u %)

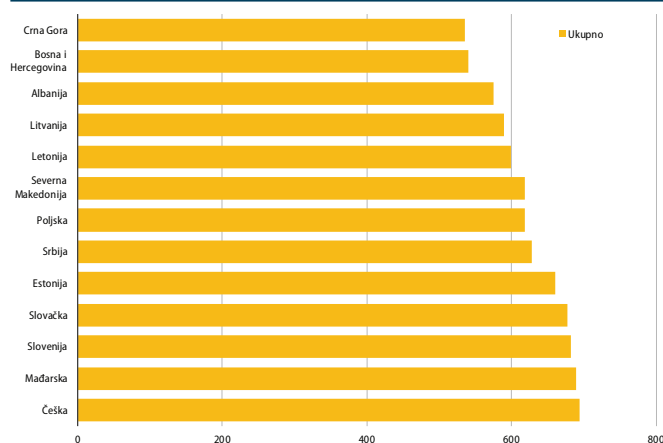

Izvor: OECD (2019)

Instrukcijsko vreme u obaveznom obrazovanju, odnosno vreme koje nastavnici provode sa učenicima po razredu, a koje predstavlja jednu od ključnih determinanti učenja, je tokom pandemije COVID-19 usled već pomenutog razloga opalo. Međutim, zemlje Centralne i Istočne Evrope su i pre izbijanja ove pandemije imale relativno nisko instrukcijsko vreme u poređenju sa evropskim prosekom. Štaviše, podaci ukazuju da je preporučeno

instrukcijsko vreme u svim zemljama ovog regiona ispod proseka zemalja Evropske unije, koji iznosi 739 sati godišnje po razredu. U Crnoj Gori, Bosni i Hercegovini, Albaniji, Litvaniji i Letoniji, instrukcijsko vreme iznosi manje od 600 sati godišnje. Nešto bolje instrukcijsko vreme beleže, na primer, Estonija, sa 663 sati, Mađarska, sa 689 sati, i Češka, sa 694 sata. Instrukcijsko vreme u obaveznom obrazovanju u Srbiji iznosi 628 sati godišnje po razredu u proseku, što je svrstava među srednje pozicionirane zemlje Centralne i Istočne Evrope prema ovom indikatoru. Dakle, učenici iz zemalja Centralne i Istočne Evrope su i pre izbivanja pandemije korona virusa imali u proseku od 100 do 200 sati godišnje manje u poređenju sa njihovim evropskih vršnjacima. Učenje na daljinu u periodu pandemije, koje je za posledicu imalo smanjenje instrukcijskog vremena, je dakle ovo i onako lose stanje dodatno pogoršalo.

Grafikon 2. Prosečno instrukcijsko vreme u obaveznom obrazovanju po razredu u zemljama Centralne i Istočne Evrope (godišnji broj sati)

Izvor: OECD (2019)

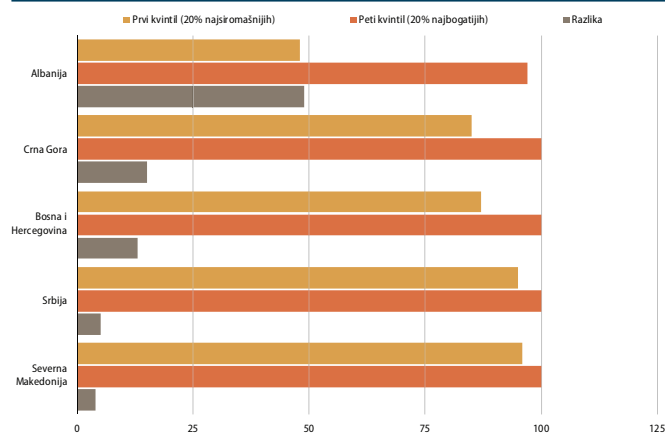
Dostupnost interneta i informaciono-komunikacionih tehnologija: jaz među učenicima

Used prelaska na sistem učenja od kuće, dostupnost interneta i informaciono-komunikacionih tehnologija dobija na značaju. Podaci ukazuje na značajno zaostajanje učenika u zemljama Centralne i Istočne Evrope u poređenju sa njihovim vršnjacima iz Evropske unije. U okviru ovog regiona, mogu se izdvojiti zemlje Zapadnog Balkana.

Prema podacima Svetske banke, samo 60% domaćinstava u zemljama Zapadnog Balkana ima dovoljno brzu internet konekciju koja omogućava pristup online platformama. Takođe, velike razlike u pogledu pristupa brzom internet konekciji prisutne su i među samim zemljama. Tako, na primer, u Bosni i Hercegovini samo 35% domaćinstava ima pristup brzom internetu, što je za 13 procentnih

poena manje u odnosu na Severnu Makedoniju, ili 29 procentnih poena manje u odnosu na Srbiju. Još značajnije, razlike u dostupnosti internet konekcije su unutar ovih zemalja među učenicima koji pripadaju različitim kvartilima prema socio-ekonomskom statusu takođe prisutne. Naime, 100% učenika iz svih zemalja Zapadnog Balkana, izuzev Albanije, koji pripadaju porodicama sa najvišim socio-ekonomskim statusom (20% najbogatijih) imaju pristup brzom internetu. Ovo, ipak, nije slučaj sa učenicima koji pripadaju porodicama sa najnižim socio-ekonomskim statusom (20% najsiromašnijih). Podaci pokazuju da manje od 50% učenika iz najsiromašnijih porodica u Albaniji, a između 80% i 90% u ostalim zemljama Zapadnog Balkana, ima pristup brzom internet konekciji. Dakle, jaz među učenicima iz najsiromašnijih i najbogatijih porodica, iznosi od samo 4 procentna poena u Severnoj Makedoniji do skoro 49 procentnih poena u Albaniji.

Grafikon 3. Dostupnost interneta u domaćinstvu u zemljama Zapadnog Balkana po kvartilima (u %)

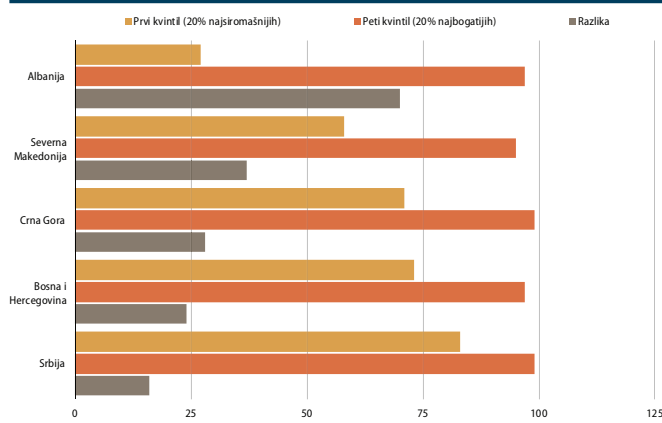

Izvor: Svetska banka (2020)

Izmenjen način rada, koji podrazumeva učenje od kuće, u velikoj meri zavisi od dostupnosti informaciono-komunikacionih tehnologija (računara, štampača i slično) u domaćinstvu. U proseku, jedno od deset domaćinstava u zemljama Zapadnog Balkana nema računar. Pri čemu, opet se izdvaja Albanija u kojoj skoro 30% domaćinstava ne poseduje računar. Kao i u slučaju dostupnosti brzom internet konekciji, razlike u dostupnosti među učenicima sa najnižim i najvišim socio-ekonomskim statusom su izrazite. Tako, skoro 100% učenika među svim zemljama Zapadnog Balkana iz najbogatijih porodica ima računar koji se može koristiti u obrazovne svrhe. Prema podacima Svetske banke, međutim, manje od 30% učenika iz najsiromašnijih porodica u Albaniji, a između 60% i 80% u ostalim zemljama Zapadnog Balkana, poseduje računar koji se može koristiti za obrazovanje. Štaviše, jaz među učenicima iz najsiromašnijih i najbogatijih porodica u pogledu dostupnosti informaciono-komunikacionih

tehnologija je još izraženiji od onog koji se beleži u slučaju dostupnosti brzog internet konekciji. Ovu činjenicu oslikava podatak da razlika u dostupnosti računara za obrazovne svrhe među najsiromašnijim i najbogatijim učenicima iznosi od 16 procentnih poena u Srbiji do skoro 70 procentnih poena u Albaniji.

Grafikon 4. Dostupnost informaciono-komunikacionih tehnologija u domaćinstvu u zemljama Zapadnog Balkana po kvintilima (u %)

Izvor: Svetska banka (2020)

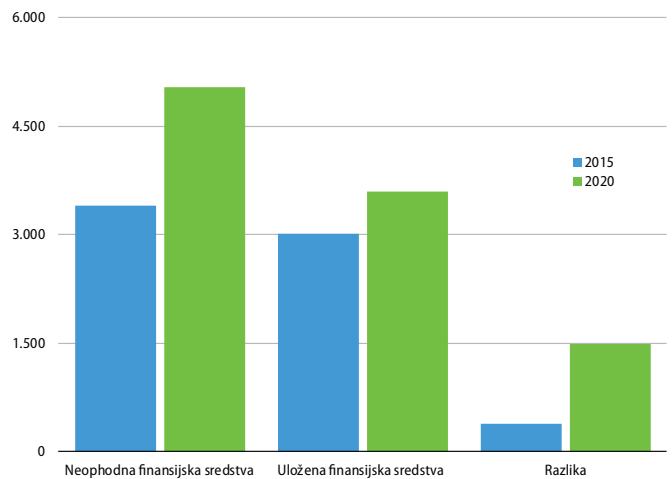
Prethodno ukazuje da sistem učenja na daljinu u toku pandemije COVID-19 neće omogućiti podjednake uslove za sticanje znanja i veština svim učenicima, imajući u vidu ova ograničenja. Ovo implicira, da će ova kriza doprineti daljem produblivanju nejednakosti učenja između učenika sa različitim socio-ekonomskim statusom.

Procenjeni uticaj krize na obrazovne ishode

Nedavni izveštaj Ujedinjenih nacija (2020) ukazuje na činjenicu da je i pre izbijanja pandemije korona virusa veliki broj zemalja imao poteškoće u ispunjenju obaveze pružanja obrazovanja kao osnovnog ljudskog prava svim učenicima. Ovaj stav podržava činjenica da je 2015. godine postojala značajna razlika između očekivanih i stvarno uloženi finansijskih sredstava u obrazovanje za dostizanje cilja održivog razvoja. Na globalnom nivou, za 2015. godinu neophodna finansijska sredstva su iznosila 3.400 miliona dolara, dok su stvarno uložena iznosila 3.010 miliona dolara, što znači da je bilo uloženo oko 11% manje nego što je bilo neophodno. Kriza izazvana pandemijom je zbog specifičnosti učenja doprinela tome da se procenjena neophodna sredstva značajno povećaju, pa su tako za 2020. godinu ona iznosila 5.039 miliona dolara. Ovo povećanje rezultat je dakle povećanju troškova pružanja obrazovnih usluga u uslovima krize. Međutim, stvarno uložena finansijska sredstva su u prošloj godini dostigla tek 3.559 miliona dolara, što je za čak blizu 30% manje u odnosu na neophodna ulaganja.

Tako je pandemija COVID-19 doprinela na globalnom nivou još većem povećanju razlike između onoga što je neophodno uložiti i onoga što je stvarno uloženo kako bi se dostigli usvojeni ciljevi održivog razvoja.

Grafikon 5. Razlika u očekivanim i stvarnim finansijskim sredstvima neophodnim za obrazovanje pre i posle pandemije COVID-19 na svetskom nivou (u milionima \$)

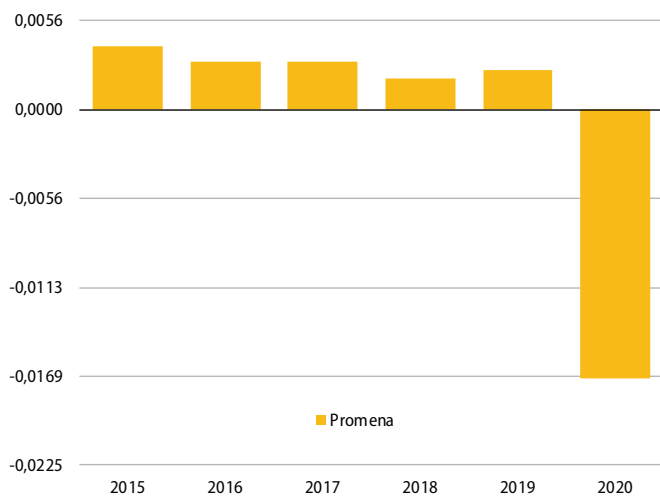
Izvor: Ujedinjene nacije (2020)

Kao rezultat ove razlike, procenjuje se da će uticaj ove pandemije imati ne samo kratkoročne nego i dugoročne efekte na obrazovne ishode. Jedan od njih se odnosi na indeks ljudskog razvoja, u okviru kojeg dimenzija obrazovanja zauzima važno mesto. Iako je prethodnih godina primećeno opadanje godišnjeg rasta vrednosti indeksa ljudskog razvoja na globalnom nivou, očekuje se da će u 2020. godini vrednost ovog indeksa u odnosu na 2019. godinu, posle dužeg perioda rasta, opasti. Usled zatvaranja škola i prelaska na sistem učenja od kuće, a nemogućnosti ulaganja neopohodnih finansijskih sredstava, istraživači Ujedinjenih nacija (2020) daju procenu da će indeks ljudskog razvoja za 2020. godinu, na globalu posmatrano, opasti za 0,02. Ovaj pad se duguje pre svega činjenici da će stopa odustanka od obrazovanja porasti, kao rezultat povećanja broja ljudi u ekstremnom siromaštvu u svetu između 70 i 100 miliona, a što će negativno uticati na odluku roditelja da podrže dalje obrazovanje deteta.

Zemlje Centralne i Istočne Evrope su se prethodnih godina, pre izbijanja pandemije korona virusom, suočavale sa krizom obrazovnih sistema, što oslikavaju rezultati koje učenici ovih zemalja ostvaruju na međunarodno uporedivim testovima. Rezultati poslednjeg PISA testiranja iz 2018. godine ukazuju da skoro 55% učenika iz zemalja ovog regiona u proseku ne stekne u toku školovanja znanja i veštine koja su efikasna na tržištu rada. Blizu 50% učenika u Albaniji, Severnoj Makedoniji i Crnoj Gori, prema rezultatima

PISA testiranja iz 2018. godine, nije funkcionalno pismeno. Čak i u slučaju Srbije, čiji učenici beleže najbolje rezultate među zemljama Zapadnog Balkana, taj procenat je jako visok i iznosi oko 35%.

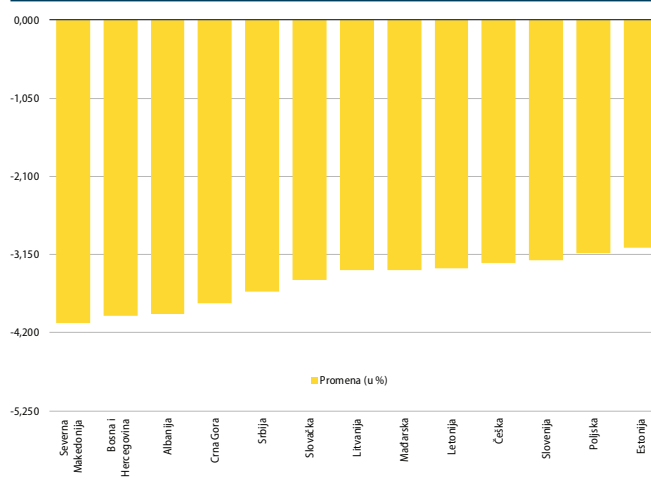
Grafikon 6. Procenjeni uticaj pandemije COVID-19 na vrednost indeksa ljudskog razvoja na svetskom nivou

Izvor: Ujedinjene nacije (2020)

Zatvaranje škola i prelazak na sistem učenja na daljinu će prema procenama imati veće negativne efekte na obrazovne ishode u zemljama Centralne i Istočne Evrope. Očekivani pad u pogledu kvaliteta obrazovanja imaće za posledicu, pre svega, eroziju ljudskog kapitala i smanjenje obrazovnih šansi i šansi za ostvarivanje dohotka u dugom roku. Istraživači Svetske banke (2020) su tako koristeći rezultate PISA testiranja procenili efekte pandemije COVID-19. Polazeći od pretpostavke da jednoj školskoj godina (tj. 10 meseci u toku godine) u proseku odgovara 40 PISA poena, zatvaranje škola na 4 meseca bez odgovarajućeg efikasnog prelaska na sistem učenja od kuće će rezultirati padom od približno 16 PISA poena, odnosno padom od 9 PISA poena sa odgovarajućim efikasnim prelaskom na sistem učenja na daljinu. Ovo će određen broj zemalja, poput Bosne i Hercegovine, Albanije i Severne Makedonije, vratiti na nivo rezultata koji je ostvaren 2015. godine. U ovim zemljama će obrazovna postignuća učenika biti lošija za skoro 4% nakon pandemije u odnosu na 2018. godinu. Najmanji pad će, procenjuje se, imati Slovenija, Poljska i Estonija, u kojima će obrazovna postignuća učenika biti lošija za oko 3% u poređenju sa 2018. godinom. U Srbiji će taj pad iznositi blizu 3,5%.

Grafikon 7. Procenjeni uticaj pandemije COVID-19 na obrazovna postignuća učenika na PISA testiranju u zemljama Centralno i Istočne Evrope (u poenima)

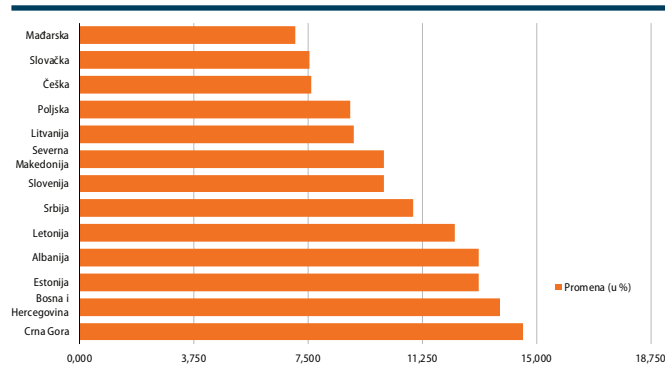
Izvor: Svetska banka (2020)

Posebno je važno izdvojiti da će zatvaranje škola i nov sistem učenja doprineti povećanju nejednakosti u učenju, odnosno razlikama u obrazovnim postignućima učenika iz najsiromašnijih i najbogatijih porodica. Ovaj jaz u rezultatima na PISA testiranju iz 2018. godine, koji se kretao od skoro 1,5 školske godine (oko 60 PISA poena) u Albaniji i Bosni i Hercegovini do nešto više od 2 školske godine (oko 90 PISA poena) u Severnoj Makedoniji, će se u velikoj meri povećati. Ovo povećanje se može očekivati budući da će, kao što je pokazano, učenici iz porodica sa lošijim socio-ekonomskim statusom steći manje znanja i veština u sistemu učenja na daljinu, shodno različitim ograničenjima sa kojima se susreću. Prema procenama Svetske banke, razlike u obrazovnim postignućima između učenika iz najsiromašnijih porodica i najbogatijih porodica će se najmanje povećati u Mađarskoj, Slovačkoj i Češkoj (oko 7,5%), a najviše povećati u Albaniji, Estoniji, Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori (nešto manje od 15%). Razlika između obrazovnih postignuća učenika sa najlošijim i najboljim socio-ekonomskim statusom u slučaju Srbije će se kao rezultat pandemije COVID-19 povećati za oko 10%.

Ukoliko se isključivo posmatraju zemlje Zapadnog Balkana, procenjeni jaz između učenika koji pripadaju različitim kvintilima prema socio-ekonomskom statusu će se uvećati sa 68 PISA poena na 76 PISA poena kao posledica pandemije COVID-19. Prema rezultatima PISA testiranja iz 2018. godine, u slučaju zemalja Zapadnog Balkana, uočeno je da su učenici iz najsiromašnijih porodica ostvarili u proseku 372 PISA poena, u poređenju sa učenicima iz najbogatijih porodica koji su prosečno ostvarili 440 poena. Procena Svetske banke jeste da će nakon krize, učenici iz najsiromašnijih

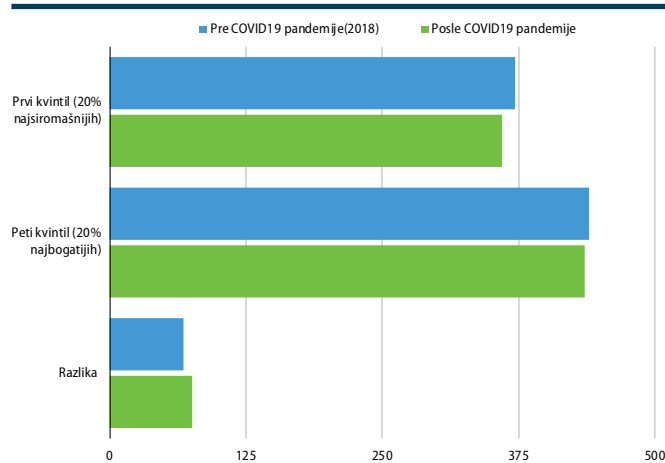
porodica ostvariti u proseku 12 PISA poena manje, dok će učenici iz najbogatijih porodica ostvariti u proseku 4 PISA poena manje, u poređenju sa rezultatima iz 2018. godine.

Grafikon 8. Procenjeni uticaj pandemije COVID-19 na razlike u obrazovnim postignućima najsiromašnijih i najbogatijih učenika na PISA testiranju u zemljama Centralne i Istočne Evrope (u poenima)

Izvor: Svetska banka (2020)

Grafikon 9. Procenjeni uticaj pandemije COVID-19 na razlike u prosečnim obrazovnim postignućima najsiromašnijih i najbogatijih učenika u zemljama Zapadnog Balkana (u poenima)

Izvor: Svetska banka (2020)

Zaključak

Obrazovni sistemi u zemljama Centralne i Istočne Evrope su usled zatvaranja škola zbog pandemije COVID-19 pretrpeli značajne promene, koje su bile usmerene ka prelasku na sistem učenja na daljinu. Iz tog razloga, dostupnost brze internet konekcije i različitih informaciono-komunikacionih tehnologija dobija na važnosti. Podaci ukazuju da samo 60% domaćinstava u zemljama Zapadnog Balkana ima dovoljno brzu internet konekciju koja omogućava pristup online platformama. Još značajnije, razlike u dostupnosti internet konekcije su unutar ovih zemalja među učenicima koji pripadaju

različitim kvintilima prema socio-ekonomskom statusu posebno izražene. Tako, razlika u dostupnosti brze internet konekcije među učenicima iz najsiromašnijih i najbogatijih porodica, iznosi od samo 4 procentna poena u Severnoj Makedoniji do skoro 49 procentnih poena u Albaniji. Štaviše, prema podacima jedno od deset domaćinstava u zemljama Zapadnog Balkana nema računar. Slično, kao i u slučaju dostupnosti brzog internet konekciji, razlike u dostupnosti računara među učenicima sa najnižim i najvišim socio-ekonomskim statusom su izrazite. Dodatno, jaz među učenicima iz najsiromašnijih i najbogatijih porodica u pogledu dostupnosti informaciono-komunikacionih tehnologija je još izraženiji od onog koji se beleži u slučaju dostupnosti brzog internet konekciji. Tako razlika u dostupnosti računara za obrazovne svrhe među najsiromašnijim i najbogatijim učenicima iznosi od 16 procentnih poena u Srbiji do skoro 70 procentnih poena u Albaniji.

Zemlje Centralne i Istočne Evrope su se prethodnih godina, pre izbijanja pandemije COVID-19, suočavale sa krizom obrazovnih sistema, što se ispoljava u rezultatima koje učenici ovih zemalja ostvaruju na međunarodno uporedivim testovima. Prema rezultatima poslednjeg PISA testiranja iz 2018. godine skoro 55% učenika iz zemalja ovog regiona u proseku ne stekne u toku školovanja znanja i veštine koja su efikasna na tržištu rada. Procenjuje se da će zatvaranje škola na 4 meseca bez odgovarajućeg efikasnog prelaska na sistem učenja od kuće rezultirati padom od približno 16 PISA poena, odnosno padom od 9 PISA poena sa odgovarajućim efikasnim prelaskom na sistem učenja na daljinu. Ovo će određen broj zemalja, poput Bosne i Hercegovine, Albanije i Severne Makedonije, vratiti na nivo rezultata koji je ostvaren 2015. godine. U ovim zemljama će obrazovna postignuća učenika biti lošija za skoro 4% nakon pandemije u odnosu na 2018. godinu. Najmanji pad će, procenjuje se, imati Slovenija, Poljska i Estonija, u kojima će obrazovna postignuća učenika biti lošija za oko 3% u poređenju sa 2018. godinom. U Srbiji će taj pad iznositi 3,5%.

Može se izdvojiti i činjenica da će zatvaranje škola i nov sistem učenja doprineti povećanju nejednakosti u učenju, odnosno razlikama u obrazovnim postignućima učenika iz najsiromašnijih i najbogatijih porodica. Prema procenama, razlike u obrazovnim postignućima između učenika iz najsiromašnijih porodica i najbogatijih porodica će se najmanje povećati u Mađarskoj, Slovačkoj i Češkoj (oko 7,5%), a najviše povećati u Albaniji, Estoniji, Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori (nešto manje od 15%). Razlika između obrazovnih postignuća učenika sa najlošijim i najboljim socio-ekonomskim statusom u slučaju Srbije će se kao rezultat pandemije korona virusom povećati za oko 10%. Ako se posmatraju

samo zemlje Zapadnog Balkana, procenjena razlika između učenika koji pripadaju različitim kvintilima prema socio-ekonomskom statusu će se uvećati sa 68 PISA poena na 76 PISA poena kao posledica ove pandemije. Procena jeste da će nakon krize, učenici iz najsiromašnijih porodica ostvariti u proseku 12 PISA poena manje, dok će učenici iz najbogatijih porodica ostvariti u proseku 4 PISA poena manje, ako se uporede sa rezultatima iz 2018. godine.

Literatura

1. OECD (2019). PISA 2018: Insights and interpretations. OECD Publishing.
2. UNESCO (2020). Inclusion and education: All means all. UNESCO Publishing.
3. UN (2020). Policy Brief: Education during COVID-19 and beyond. UN Publishing.
4. World Bank (2020). The economic and social impact of COVID-19. World Bank Group.
5. <http://www.oecd.org/pisa/data/>
6. <https://data.unicef.org/resources/eduview-education-dashboard/>
7. <https://data.worldbank.org/topic/4>